

Historie věží

Jan KARÁSEK

Existence objektu na rohu Malostranského náměstí a Letenské ulice je doložena už z konce 14. století, kdy v tomto místě stával význačný dům pánů ze Šternberka. Na počátku husitských válek dům vyhořel a zpusťl, až roku 1478 jej koupila obec malostranská a postavila zde novou radnici. O sto let později došlo k její první přestavbě, jak je zachycena na Sadelerově prospektu z roku 1606. Stavitelem byl pravděpodobně Jan Kampion de Bossi. Radnice tehdy netvořila jednotný celek, ale skládala se z věžovité nárožní dvouposchodové části a lehce ustupujícího jednopatrového jižního dílu.

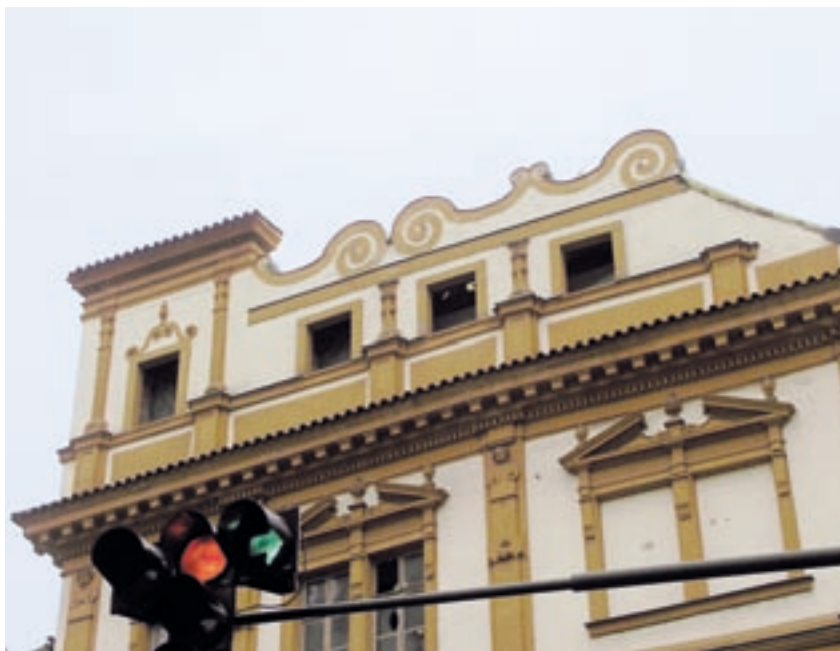
Na počátku roku 1617 se začala připravovat přestavba radniční budovy tak, aby vzniklo dílo zcela mimořádné, které by imponovalo svým výjimečným architektonickým zjevem. V roce 1628 bylo rozhodnuto o vyzdvižení tří věží, aby byl zdůrazněn význam objektu. Tato podoba je znázorněna na Hollarově prospektu, zachycujícím stav z roku 1636. Tehdy měla radnice západní fasádu ukončenu dvěma štíty a třemi věžemi s báními, které se dochovaly až do roku 1826.

Dne 30. listopadu 1826 bylo zažádáno o schválení nákladů na snesení radničních věží. Tato úprava byla charakterizována jako nutná a neodkladná. Souhlas byl vysloven až za rok, dne 29. 11. 1827. Ke snesení věží a štítů došlo roku 1828 za vedení stavitele Josefa Kaury.

Popis původních věží

Nad hlavní římsou probíhala nízká atika, z níž vyrůstaly na rozích menší věže a uprostřed průčelí větší a vyšší věž s cibulovitými střechami, lucernami a cibulkou. V čelní zdi krajních věží bylo uprostřed obdélníkové okno a střední věž měla zaklenutá okna ve dvou patrech nad sebou. Mezi věže byly vloženy dva štíty, opatřené rovněž obdélníkovými okny. Hmoty věží i štítů byly z obou stran lemovány volutovými křídélky, v jejichž styku byl umístěn nízký sloupek s kuželovitou hlavicí. Štíty byly ukončeny nízkou římsou, nesoucí tympanon s prohnutými rameny. Jejich rámování bylo ve vrcholu stočeno do sdružených volutek. Uprostřed tympanonu byla umístěna oválná okénka.

Jak již bylo uvedeno, tato podoba věží je zachycena na Hollarově prospektu. Na ortografickém nárysu Josefa Hubera z roku 1769 je radnice podána jako čtyřkřídlá budova s velkým

1

vnitřním dvorem a zajímavé je, že střední věž má jehlancovitou střechu. Rovněž ikonografické doklady z let 1791 a 1794 zobrazují střední věž s jehlancovitou střechou. Tyto rytiny se však vyznačují jistou dávkou schematizace a v detailu se liší od dochované části atiky na severní straně budovy směrem do Letenské ulice.

Dochované architektonické detaily

Z bočního průčelí do Letenské ulice, kde se dochovala část původního zdiva nárožní věže, lze vyčíst kompozici jednotlivých architektonických detailů původních věží. Levý nárožní díl atiky je obdélníkový, členěný při obou stranách drobnými schematizovanými pilastrami s volutami a kanelovaným dříkem, které spočívají na vystupujících postamentech a jednoduše profilované parapetní římsě. Pilastry nesou poměrně hmotné kladí s římsou, krytou prejzy. Ve středu tohoto pole je obdélníkové okno s kamenným profilovaným ostěním. Nadpraží je zdobeno volutami, ve středu zdviženými a ukončenými reliéfním motivem vázy. Stejně je řešena atika i za nárožím, směrem do dvorního průčelí, takže obě části vytvářejí prostorově původní věžovitý motiv.

Průčelí pokračuje ve spodní části parapetem, vymezeným římsou a členěným třemi postamenty, jež tvoří geometrický střed průčelí, ukončeného stejnou věží při pravém nároží (roh Letenské ulice a Malostranského náměstí). Z věže se zachovala pouze část průčelní zdi, šikmo seříznuté podle sklonu střechy.

Obr. 1. Praha-Malá Strana, dům čp. 35/III, bývalá Malostranská radnice. Pohled od severozápadu na dochovanou vnější podobu severního štítu a zbytku severovýchodní věže. (Foto M. Panáček, 2007)

Mezi věžemi jsou umístěny na postamentech dva pilastry, nesoucí plochou pásovou římsou s mohutnými asymetrickými volutami, jež jsou tvořeny jednou volutovou sponou vpravo a dvěma symetricky položenými útvary vlevo. V polích vymezených pilastrami jsou tři obdélníková okna s omítkovými šambránami.

Nové architektonické detaily

V souvislosti s řešením západní fasády (do Malostranského náměstí) je třeba navrhnout některé detaily, které není možné převzít z dochovaného severního průčelí. Inspiraci lze hledat v dostupných prospektech a vedutách, které zobrazují pohled na západní fasádu s původními věžemi. Zároveň je třeba studovat analogické detaily na jiných stavbách architekta Filippiho z tohoto období a upřesnit tvarosloví řešených detailů. Vůdícím pro tvarosloví prvků může být i podrobný rozbor plastických prvků na severním průčelí.

Architektonické detaily, které je třeba upřesnit, jsou dle vztahu k jednotlivým částem střechy sepsány do čtyř oddílů:

U krajních věží (kde máme nejlepší informace díky dochované věži v severním průčelí) je třeba upřesnit tvar a výšku bání, otvorů v lucerně a bá-

ně nad lucernou (cibulí), dále určit výšku hrotnice a navrhnout prvek, který ji ukončí.

U střední věže je zapotřebí určit tvar a umístění lizény; upřesnit tvar a profilaci okna v prvním patře (tvar zaklenutí); určit výšku druhého patra věže, upřesnit plasticitu jeho fasádních prvků a určit tvar a profilaci okna (tvar zaklenutí, klenák); dále upřesnit tvar kuželek zábradlí okna druhého patra věže (kamenický prvek); určit profilaci římsy nad tímto patrem (pod bání); zpřesnit tvar a výšku bání; stanovit výšku a šířku lucerny a navrhnout tvar otvorů. Rovněž je nutné určit profilaci římsy nad lucernou a upřesnit tvar i výšku bání nad ní (cibulí); určit výšku hrotnice a specifikovat velikost jejího ukončujícího prvku.

U vikýře je třeba upřesnit rozměry (vycházejí z plných vazeb krovu); navrhnout tvar a polohu lizény; určit tvar a velikost okna včetně šambrány, také tvar a profilaci volut nad oknem i štítu vikýře včetně profilace voluty a tvaru oválného otvoru nad římsou; navrhnout tvar a velikost soklu a čučků nad štítem (kamenický prvek).

Posledním okruhem detailů je atiková zeď, kde je nezbytné navrhnout profilaci podříznutí; určit profilaci mezípolí (včetně zohlednění jejich různých šířek); stanovit tvar zaklenutí oblouku průtoku dešťové vody i tvar, velikost a profilaci volut, jakož i určit tvar a velikost soklu a obelisků (kamenická práce).

Stavebně-historické hodnocení krovů

Stavebně-historický posudek na konstrukci krovů zpracoval Ing. Bláha a vycházel z výsledků zprávy o dendrochronologickém datování krovů, které bylo provedeno Ing. Kynclem v roce 2005.

Do dnešní pozdně renesanční podoby byla radnice přestavěna v letech 1617–1622 snad staviteltem a kameníkem Janem Campionem Bossim podle návrhu Giovannioho Marii Filippiho. Stávající vzhled střechy pochází z 20. let 19. století, kdy byly při úpravách staviteltem Josefem Kaurov odstraněny původní věže a štíty nad hlavním průčelím. Fasáda do Letenské ulice zůstala v původní podobě včetně hranolovitého věžovitého nástavce nad severovýchodním nárožím. Hlavní část objektu je situována na nárožní parcele v severovýchodním koutě Malostranského náměstí. Jedná se o třípodlažní stavbu na obdélném půdoryse s delší stranou obrácenou směrem do náměstí. Střecha zakrytá prejzovou krytinou (ta je nyní sejmutá a krov provizorně překryt plachtami) je na obou koncích opatřena polovalbami. Na západní straně střechy byly osazeny pultové vikýře menších rozměrů, uspořádané ve dvou úrovních nad sebou. Na východní straně jsou provedeny tři vel-

ké sedlové vikýře se samostatně svázanými krovovými konstrukcemi.

Krov hlavní části střechy má jednotnou konstrukci i provedení detailů. Z konstrukčně-typologického hlediska jde o krokvní krov s hambalky podélně vázaný ležatou stolicí raného provedení, jejíž příčné ztužující pásy do krokví a hambalků přesahují. Konstrukce použitá na relativně velké rozpětí a určená pro těžkou keramickou krytinu je v plných příčných vazbách zákonitě doplněna ještě středovými věšáky, jdoucími až do hřebene střechy. Krovy výběžků na východní straně jsou rovněž hambalkové, opatřené dvojitými stojatými stolicemi. Pozoruhodné je zde křížové ztužení krajních příčných vazeb přiléhajících ke zděným štítům.

Dosavadním představám o stavebním vývoji radnice odpovídají i výsledky dendrochronologického datování, které stanovily dobu kácení jedlového a smrkového dřeva použitého na hlavní konstrukci krovu do tří po sobě jdoucích mimo-vegetačních sezón vymezených lety 1615–1618. Tři krovy vikýřů na východní straně střechy byly vyrobeny z jedlového a borového dřeva káceného 1618/19 (d). Kroky na západní straně v místech odstraněných vikýřů a také část krovu nad severovýchodním nárožím jsou zhotovené ze dřeva smrků a jedlí pokácených na přelomu let 1825 a 1826.

Pro krovové konstrukce z pozdně renesančního období je typický individuální charakter daný vzhledem řemeslných detailů. Provedení zdejších krovů ukazuje, že jde o špičkovou řemeslnou práci své doby. Svědčí o tom například tesařské spoje použité na příčných páscích stolic, kde jsou krytá plátování se složitým tvarováním a s vícenásobnými jednostrannými ozuby. Ležaté sloupky se na úrovni podélných rozpěr směrem vzhůru rozšiřují a přechod je proveden ozdobně tvarovaným náběhem. Pokročilý způsob spojování prvků reprezentují příčné rozpěry začepované do ležatých sloupků s jednostranným čelním zapuštěním. Naopak jako nevyzrálá se její úprava vaznic, které mají pravidelný čtyřboký tvar osazený nástojato, což vedle velkého oslabení hlav ležatých sloupků vyžaduje šikmé přizpůsobování zavětrovacích vzpěr. Tesařské montážní číslování vazeb je provedené záseky v ploše trámů.

Ozdobná okosení na hranách některých prvků stejně jako zbytky překládaného záklopového stropu, částečně zapuštěného do prvních hambalků, vedou k úvahám o intenzivnějším využívání podkrovního prostoru v minulosti. K technickým zajímavostem patří provázání krovu s konstrukcemi hrázděných stěn o patro níže nebo řada star-

ších řemeslně kvalitně provedených oprav a úprav. Vazné trámy krovu jsou bohatě polychromované a tvoří součást výtvarně náročného renesančního stropu nad třetím podlažím. V podkroví jsou dále zakonzervovány některé významné nálezové situace svědčící o podobě zaniklých prvků – například zbytky omítek nebo otisky dalších konstrukcí na vnitřních stranách zděných štítů.

Hodnota krovových konstrukcí spočívá především v jejich původnosti a ucelenosti v rámci architektonicky významné stavby. Neobyčejně vysoká je vypovídací hodnota jak vlastního krovu, tak i nálezoových situací na něj navazujících. Před dalšími stavebními zásahy (i opravami) bude proto třeba provést velmi pečlivou dokumentaci dotčených míst a zjištěné poznatky zařadit do souvislosti stavebně-historického vývoje objektu.

Průzkum zaměřený na stopy po věžích a vikýřích

Kromě stavebně-historického hodnocení krovů byl zpracován průzkum zaměřený na stopy po věžích a vikýřích. Ten provedl Ing. Mlázovský, který zároveň navrhl konstrukci obnovených věží a vikýřů, rovněž zpracoval podrobný projekt (dílnskou dokumentaci) opravy původního renesančního krovu a na stavbě se podílel také jako odborný dohled při provádění těchto prací.

Cílem bylo nalézt stopy po odstraněných konstrukcích, případně stanovit jejich polohu a rozměry. Průzkumem bylo zjištěno, že stavební vývoj objektu byl složitější, než předpokládá stávající stavebně-historický průzkum. Ze zjištěných stop předkládáme následující hypotézu vývoje objektu:

Hlavní konstrukce krovu byla dendrochronologicky datována mezi roky 1615–1618. Do dnešní doby se zachovala ucelená řada číslování vazeb s originálními tesařskými značkami č. 1–39. Krovy východních vikýřů byly vyrobeny ze dřeva káceného v letech 1618–1619. Kroky na západní straně v místech odstraněných věží a vikýřů a část krovu nad severovýchodním nárožím jsou datované do let 1825–1826. Zdá se pravděpodobné, že v první, renesanční fázi okolo roku 1620 měl objekt sedlovou střechu se dvěma trojúhelníkovými štíty, na západní straně střední věž a dva vikýře, na východní straně tři sedlové vikýře. Koruna zdíva byla ukončena na úrovni horní strany dnešních vazných trámů. Římsa byla nesená vykonzolovanými vaznými trámy. Poloha věže a vikýřů odpovídá modulu krovu. Střední věž byla umístěna mezi vazbami č. 18–23, vikýře mezi vazbami č. 7–14 a 27–32. Jejich štítové stěny by-

ly vyzděny z pískovcových bloků, boční stěny vikýřů byly pravděpodobně hrázděné, založené na plných vazbách. Stropní konstrukce věže a vikýřů byla tvořena protaženými spodními hambalky. Podkroví bylo využíváno k obytným nebo hospodářským účelům, o čemž svědčí stopy po lištovaném záklopu na úrovni dolních hambalků a ozdobné okosení hran pohledových prvků. Stopy po svislých nebo šikmých stěnách podkroví nebyly nalezeny. Podlaha podkroví byla vynešena věšadlem krovu a vazné trámy, v severním traktu bohatě malované, tvořily pohledový strop.

Ve druhé fázi, pravděpodobně raně barokní, byly odstraněny renesanční věž i vikýře, římsové konzoly vazných trámů byly zkráceny na úroveň fasády a západní koruna byla zvýšena o cca 600 mm a doplněna zděnou římsou. V nadezdívce jsou zazděna dodatečně kovaná táhla vazných trámů a podélné táhlo severní štítové stěny. Střecha byla doplněna o polovalby. Nově byly postaveny dvoupatrová střední věž, jednopatrové věže na nárožích (jihozápadním, severozápadním a severovýchodním, a dva vikýře na západní straně. Poloha byla zvolena vzhledem k fasádě bez ohledu na modul krovu. Založení pravouhlé jihozápadní věže na kosém nároží bylo vyřešeno odskokem štítové stěny. Věže byly založeny na dřevěné rámy v úrovni zvýšené nadezdívky. Kolizní prvky byly při stavbě věží zeslabeny nebo zcela odstraněny. Výška podlaží věží a vikýřů nerespektovala patrování krovu. Tesařská konstrukce prvního patra střední věže, skrytá v interiéru krovu, měla obdélníkový půdorys a její východní stěna dosahovala téměř k jeho ose. Konstrukce druhého patra měla čtvercový půdorys a její zadní strana přerušovala krokve pod horními hambalky. Věže a vikýře měly zděné štíty, pravděpodobně z cihelného zdiva šířky 450 mm, a jejich boční stěny byly hrázděné nebo bedněné na tesařsky vázané rámové konstrukci. Věže byly kryty báními zvonového tvaru. Krov, v té době již značně poškozený zatékáním, nebyl opraven. Uhníla zhlaví vazných trámů byla podepřena přízedními průvlaky, uhníla zhlaví vzpěr a krokví byla zkrácena a opřena o nadezdívku. Strop byl uprostřed rozpětí podepřen trámovými rošty.

Ve třetí etapě, pravděpodobně pozdně barokní, byla střední věž opatřena stanovou střešou a boční věže zastřešeny stlačenými cibulovými báními. Bání severovýchodní věže byla snesena a nahrazena skrytou pultovou střešou, do nároží věže byl dodatečně přizděn komín a štíty nově ztvárněny v barokním duchu.

Čtvrtá etapa kolem roku 1825 vypadala následovně: Věže a vikýře byly ze statických důvodů od-

straněny, štíty západní stěny ubourány na úroveň římsy, krov doplněn příložkami a na západní straně novými námětky. Na severovýchodním nároží byly ponechány obvodové stěny věže a pultová střecha věže zvýšena až na úroveň horní římsy, zřejmě z důvodu zatékání. S tímto zásahem je spojena trojúhelníková štítová stěna východní strany mezi zdíkem věže a komínem i zaatikový žlab mezi komínem a severovýchodním vikýřem.

Návrh konstrukce obnovených věží a vikýřů

Štítové stěny věží a vikýřů budou vyzděny z cihelného zdiva šířky 450 mm na celou výšku. Mezilehlé části s volutami budou mít šířku 300 mm, v patě budou rozšířeny na 450 mm, na odskok bude uložena pozednice námětků. Stěny budou založeny na stávající nadezdívce obvodové stěny zároveň s jejím lícem tak, že původní římsa bude zachována.

Konstrukce věží a vikýřů bude dřevěná, tesařsky vázaná. Hranolové konstrukce věží budou založeny nezávisle na původním krovu na základových rámech v úrovni stávající římsy, to je cca 700 mm nad úrovní podlahy půdy. Rámy budou podepřené roubením na vložených ocelových nosnících I 300, respektive HEB 300. Nosníky budou uloženy v rovině vazných trámů na podélných nosných stěnách. Východní stěna, která je v severním traktu hrázděná, bude posílena ocelovým příhradovým nosníkem. Stropní konstrukce druhého patra tak nebude vloženou konstrukcí věží přetížena. Rámové stěny jsou doplněny vodorovnými příčnicí, sloupky podél oken a zavětřováním. Rohové sloupky střední věže probíhají přes celou výšku. Patra věží jsou ohraničená vodorovnými rámy a stropní konstrukcí. Vykonzolané stropní trámy a krátkata nesou dřevěné římsy a fošnovou podlahu. Stropy na úrovni horní římsy věží budou zateplené. Na záklop budou uloženy polštáře tesařské podlahy a mezi ně vložena tepelná izolace. Zadní stěna věží bude spojena s hlavním krovem krátkou sedlovou střešou. Přístup do patra střední věže je možné řešit dvouramenným schodištěm vně nebo tříramenným, respektive točným schodištěm uvnitř věže. Všechny prvky nosné konstrukce budou viditelné z interiéru.

Krov bání má tvar pravidelného osmiúhelníku a vazná hvězdice je založena na stropních trámech věží (respektive u střední věže na úrovni prvního patra). Nosné sloupky krovu bání tvoří tubus lucerny, která je ohraničena spodní a horní římsou. Šikmé vzpěry sloupků podpírají obloukové ramenáty ze dvou vrstev fošen spojených dřevěnými kolíky. Na lucernu navazuje krov helmice. Základová hvězdice nese hrotnici, do níž jsou če-

povány vzpěry s ramenáty, a je ukončena klem-pířskou makovicí a hrotem se znakem. Krytina bání je z měděného plechu na plném bednění.

Plášť bočních stěn věží bude předsazen před nosnou konstrukci a ukončen na bednění hlavního krovu (horní plocha krokví). Svislé nosníky pláště budou spojeny s příčnicí konstrukce věže rybinovými spoji. Vnitřní bednění bude provedeno ze širokých svislých fošen. Mezi nosníky pláště bude vložena tepelná izolace. Na vnější vodorovné bednění bude přichyceno husté laťování, které vytvoří nosnou vrstvu omítky.

Konstrukce vikýřů budou založeny na plných vazbách krovu. Boční stěna vikýře bude lichoběžníková, její sloupky budou čepovány do nově přiložené krokve. Rámová čelní stěna bude provedena obdobně jako u věží. Nové krokve budou v rovině střechy spojeny dvěma vaznicemi a ondřejským křížem. Plášť bočních stěn vikýřů bude vložen mezi nosnou konstrukci stěny, která bude oboustranně krytá bedněním. Vnitřní svislé bednění bude provedeno s přesahem cca 80 mm přes novou krokev. Střecha vikýřů je sedlová, hambalky krovu budou tedy uloženy na vaznicích bočních stěn. Všechny pohledové prvky jsou hoblované.

Stabilita věží a vikýřů bude zajištěna kotvením zděných i dřevěných konstrukcí. Zděné průčelní stěny budou zakotveny ocelovými táhly do obvodové stěny. Dřevěné rámové konstrukce budou spojeny kovanými kotvami a třmeny se štítem a s krovem bání. S hlavním krovem budou konstrukce propojeny v úrovni vaznic sedlových střeš. Původní krov bude posílen překládaným diagonálním bedněním v celé ploše střešního pláště.

Použité materiály:

Stavebně-historický průzkum objektu z roku 1965 (dr. Líbal a kol. – SÚRPMO).

Dendrochronologický průzkum z roku 2005 (Ing. Kyncl).

Stavebně-historický průzkum krovů z roku 2006 (Ing. Bláha).

Průzkum zaměřený na stopy po věžích a vikýřích z roku 2007 (Ing. Mlážovský).

Nedoložené detaily byly konzultovány s prof. Ing. arch. Karlem Kibicem, CSc.; Ing. arch. Ondřejem Šefců; Ing. arch. Markétou Lierovou, Mgr. Michalem Panáčkem a ak. mal. Miroslavem Koželuhem.